

STARI MOSTARSKI VODOVOD

Rijetka su naša gradska naselja koja su zasnovana na tako podesnom položaju kao što je slučaj s Mostarom. Njegov povoljan geografski smještaj, a posebno činjenica da ovo gradsko naselje leži na Neretvi i Radobolji, bili su odlučujući momenti da se ovaj grad kroz četiri stotine godina svoga postojanja, ne samo mogao održati nego i svestrano razvijati. Dok su ostali dijelovi Hercegovine manje-više uvijek muku mučili oko snabdijevanja vodom, što je u ovim krajevima predstavljalo problem prvog reda, dotle Mostar nikad nije osjetio što je to oskudica u vodi. No, to još i ne znači da grad u svojoj prošlosti nije imao nikakvih poteškoća u pogledu snabdijevanja vodom. Dugo je vremena moralo proći dok je Mostar dobio vodovod, a dotad, i poslije toga., bilo je i većih poteškoća oko snabdijevanja vodom.

Stanovnici zapadnog dijela grada, s jednim manjim izuzetkom, bili su u nešto povoljnijem položaju u tom pogledu nego oni iz istočnog dijela grada. Prvi su, zahvaljujući niskom koritu Radobolje, lako dolazili do vode, a oni iz istočnog dijela grada i iz donjeg dijela grada sa zapadne strane (Donja mahala) mučili su se zahvatajući vodu iz bučne Neretve. Nije bilo lako u zimskim i kišovitim danima silaziti na obalu Neretve i iz te velike mase zahvatati vodu.

Životna stvarnost nagnala je stare Mostarce da se na sve moguće načine snalaze da bi što lakše došli do vode. Tako već Čejvan-ćehaja svojom zakladnicom, datiranom 17. aprila 1548 (8 rebia I. 955) određuje da se iz sredstava njegove zadužbine uredi jedan izvor na obali Neretve.¹

Nastojanja Mostaraca u rješavanju ovog problema komunalne politike grada urodila su i drugim rezultatima. Tako je Mostar nekad imao naročite crpaljke (čekrke) za vodu. O tom nam govori Evlija Čelebija u zasebnom poglavlju svoga putopisa pod naslovom »Zanimljivi objekti«. On veli da na tri mjesta u Mostaru postoje naprave za crpenje vode iz Neretve, koje su ovako izgledale: »Imaju posebni točkovi (čekrci). Iz same čaršije je svezan jedan debeli lanac za točak,

a drugi mu kraj vežu za debeli lanac, koji je privezan za pećine, dolje u samoj rijeci. I kad neko hoće vode da zahvati iz rijeke, svoju kofu samo natakne na kariku (halku od lanca i kad lanac spusti i kofa se spusti do (same) rijeke; potom se lancem (kofa) odozgo izvlači. Kad gore izvuče (kofu) punu vode, tad njom puni bardake i testije«. ² Evlija nam nije precizirao na kojim su se mjestima nalazile ove crpaljke. Moguće da se jedna od njih nalazila u južnom dijelu grada, koji je sve do danas zadržao naziv »Čekrk« (kraj Donje mahale).

Osim ovih javnih crpaljki, po mnogim kućnim dvorištima, koja su se nalazila iznad Neretve, bile su slične naprave za kućne potrebe. Tako će se i danas, možda, oko pokojeg posmatrača Neretve i njenih gudura nesvjesno zadržati na povećim otvorima u dvorišnim zidovima, koji se dižu iznad same Neretve, koji će odmah na sebe privući pažnju posmatrača, jer oni po svom izgledu i dimenzijama nisu ni otvori za prozore, a ni otvori za vrata. Eto, ti otvori nam i danas nijemo svjedoče o nekadašnjim točkovima po mostarskim avlijama pomoću kojih su se kroz ove otvore u Neretvu spuštale kofe privezane ili na lanac ili na debeli konopac. Ovakvih otvora ima dosta i s jedne i s druge obale Neretve. Mi ćemo samo neke od njih spomenuti. Tako je, naprimjer, u Cernici ovakav čekrk bio u kući Omeragića, hadži-Arif ef. Kajtaza, Behlilovića i Gluhića.

Dok je istočni i djelimično zapadni dio grada podnosio poteškoće oko snabdijevanja vodom, dotle je zapadni dio grada, a naročito četvrt Cernica, to vrlo malo osjetio. Izgleda da se vrlo rano na ovom prostranom dijelu grada počela stvarati cijela mreža kanala (đeriz) ne samo za natapanje već i za potrebe domaćinstava. Od Radobolje na Rajjevini, preko Kantarevca i današnje Liska ulice, nekad po površini, a mjestimično i ispod površine zemlje, provlačio se cio sistem kanala, punih čiste hladne vode, da se uglavnom kod današnje bašče KUD »Abrašević« razgrana po cijeloj ovoj četvrti, protičući iz dvorišta u dvorište i da se konačno slije u Neretvu.

¹ Vakufnama se nalazi u Vakufskom povjerenstvu u Mostaru.

² Evliya Čelebi Seyahatnamesi, sv. VI. str. 485.

Jedan ovakav kanal išao je ispred Čatrnjine kuće, kroz dvorište kuće hadži-Salih-bega Huremovića, Hadžiomerovića Mehmed-bega, Pale, Stupčeve i Arpadžićeve, preko Galebovine u Neretvu.

Drugi je kanal išao kroz dvorište kuće Make-ljića, Mustaj-bega Hadžiomerovića, Huremovića, Stupca, Mezića, Kazazića, Kahrimanovića i Velića, a zatim se ulijevao u Neretvu.

Treći kanal je išao kroz dvorište dviju Hadžiomerovićevih kuća, preko ceste u dvorište hadži-Memine džamije, kroz Šapuhovo, Doganovo, Sarajlijino, Čemalovo i Hadrovićevo dvorište, pa preko ulice, u dvorište Jahićeve kuće, a zatim se slijevao u Neretvu.

Četvrti kanal je prolazio kroz dvorište kuće Hadrovića, Čerkića, Mrkonjića, i Kurtovića, kroz Efičin han, kroz dvorište Kevičeve i Arpadžićeve kuće, a zatim se slijevao u Neretvu.

Peti kanal je išao od Velovine pokraj Rudarske stambene kolonije ispod igrališta, ispod Rondo-a Kantarevcem, preko Bukanja, kroz dvorište Prenjove kuće, ispod željezničke pruge, kroz Kudinovu bašču u dvorište Lakišićeve džamije u Ričini.³

Jedan se krak Radobolje kod džamije Tabačice odvajao kroz poseban kanal koji je prolazio kroz Priječku čaršiju i po ovom kanalu-đerizu i cijela je ova čaršija sve do naših dana u narodu poznata pod nazivom Đeriz.⁴

Ovi kanali su bili od naročite koristi za grad Mostar, jer su se iz njih domaćinstva snabdijevala vodom za kućne potrebe, a s obzirom da se strogo pazilo na održavanje čistoće ovih kanala, vjerovatno, da je ova voda nekad služila i za piće. Ovi kanali su naročitu blagodat pružali u danima mostarske žege kad su se ljudi u svojim dvorištima mogli rashlađivati i cvijetnjake i bašče zalijevati. Sličnih kanala nismo mogli naći u drugim mjestima Bosne i Hercegovine.

Cerličani, kao poznati mostarski vrtlari, održavali su ove kanale i njima se još odavno koristili za natapanje svojih bašča. I tada je dolazilo do sporova među baštovanima oko korišćenja ove vode.

5. juna 1742 (1. rebia 1155 g.) pred mostarskim sudom vodila se interesantna rasprava oko korišćenja vode za natapanje. Naime, Ibrahim, sin Smailov, iz Baba Beširove mahale (Balinovac) tužio je sudu Ali-hodžu, sina Mustafina, Osmana halifu, sina Dervišova, Mustafu-spahiju, sina Hasanova, Ahmeda čauša, Husejina, sina Mehmedova i Mehmeda, sina Ibrahimova. On je u svojoj tužbi iznio da je Husnija Balić svoju njivu natapao vodom koja je jarkom dovedena iz Radobolje. Međutim, stanovnici Lakišića mahale (Ričina) proveli su ovu vodu i na svoje posjede, a spomenuta

³ Ove podatke mi je dao prijatelj Alija Hadžiomerović, na čemu sam mu zahvalan.

⁴ Geriz. pers., odvodni kanal za prljavu vodu i nečistoću. Međutim, u Mostaru se od davnina ovaj izraz upotrebljava u značenju kanala za vodu uopće.

njiva je zasađena vinovom lozom. Kasnije je Mustafa ef., kao nasljednik Mehmed ef., sin prvog vlasnika Husnije Balića, u svoje ime i u ime odsutnog Ahmeda za 22.000 akči prodao ovaj vinograd koji je nasljedstvom dobio. Kako je, međutim, tokom vremena ova vinova loza dotrajala, »to smo mi ovu vinovu lozu iskrčili i tako je ovo zemljište kao i ranije postalo njiva i vrt. Kad smo mi htjeli da spomenutu vodu ponovo provedemo na svoju njivu, optuženi su nam to onemogućili. Zato mi zahtijevamo da se ova stvar ispita, da se spriječi njihovo miješanje i da nam se omogući da kao i ranije svoju njivu i vrt natapamo — zahtijevao je tužitelj.

Optuženi su u svojoj odbrani izjavili da je sam Husnija Balić za svog života, prije 22 godine, spomenutu vodu s jarkom ustupio Ibrahim-begu Mukiću i tom prilikom mu dao propisanu potvrdu na to. On je takođe iste godine iz svoje njive proveo jarak i doveo ga pred njihovu Ričinsku džamiju i uvakufio ga za potrebe džematlija da iz njega mogu uzimati abdest. I eto je 22 godine prošlo otkako je ovaj jarak uvakufio i da njim voda teče u džamisko dvorište, a kroz cijelo to vrijeme nije došlo ni do kakva spora o ovu vodu.

Međutim, tužitelj Ibrahim je kategorički poricao ovu tvrdnju optuženih. Kad je sud zatražio dokaze za ovu njihovu tvrdnju, tad su Salih-aga, sin Mehmed-agin i Osmanaga, sin Ibrahimov potvrdili tačnost navoda optuženih Cerličana. Oni su nakon toga sudu podnijeli na uvid i muftisku deciziju (fetvu), izdanu od blagajskog muftije Ali-ef., koja bi mogla poslužiti za odbranu njihovih prava u ovom sporu. U ovoj deciziji stajalo je: »Ako je lice X vodu provelo u dvorište neke džamije i njom se 20 godina ljudi koristili za uzimanje abdesta i za druge potrebe, a da ih niko u tome nije ometao, i nakon toga pojavi se lice y sa tvrdnjom: »To je voda iz moje bašče«, tad se postavlja pitanje, da li će se ovakvo pravo, koje je za 20 godina bez ikakvog šeriatsko-pravnog razloga bilo zanemareno, moći uvažiti bez carskog naređenja. I spomenuti muftija izdaje rješenje (fetvu), da se prema šeriatsko-pravnoj normi o zastarjelosti prava odbija tužba bez carskog naređenja u predmetima gdje se traži pravo nakon 15 godina.« I na osnovu ove muftiske decizije mostarski sud je donio odluku prema kojoj se odbija molba tužitelja Ibrahima, s tim da nema pravo da se miješa u ovu stvar, a da spomenuti Cerličani uživaju ovu vodu i da ona i ubuduće protječe kroz džamisko dvorište.⁵

Tako imamo spomena da su se stanovnici četvrti Cernice 1779 (1193 g.) žalili mostarskom sudu na postupke Raljevića Abdi-baše i Hasan-baše i ostalih vlasnika njiva na Raljevini, optužujući ih da im oni već od prije 3–4 godine, odvrću vodu, koja od davnina kanalima protječe u Cernicu i kojom Cerličani natapaju svoje bašče.

⁵ Orijentalni institut, Acta turcica br. 5222.

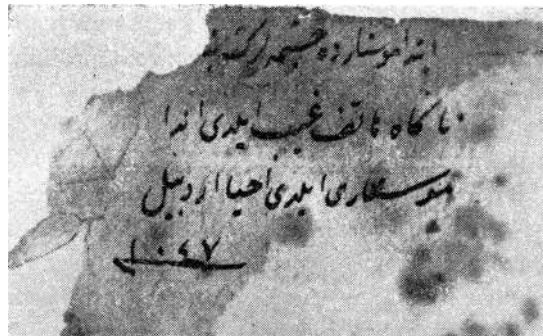
Zbog ovakvih njihovih postupaka oni preko ljeta nikako nemaju vode i time im se nanose velike štete. Zato je mostarski kadija izdao muraselu, da ih spomenuti vlasnici imanja na Raljevini ubuduće ne ometaju u korišćenju vode.⁶

Izgleda da se dugo vremena pred mostarskim sudom u XVIII. vijeku vodio spor oko vode između Mujičića Husejina i Ljubana (?) Šabana, čije su bašče bile jedna do druge. Naime, Mujičić je optuživao Ljubana da mu ovaj u svojoj bašči odvrća vodu, koja od davnina od Radobolje kroz njegovu bašču teče. Sud je na to donio odluku, da se optuženi opomene i da mu se naročito skrene pažnja da to ubuduće ne čini. Međutim, iz jednog drugog, isto tako nedatiranog dokumenta, vidimo da sudska opomena spomenutom Ljubanu Šabanu ništa nije koristila, nego je on i dalje odvrćao vodu Mujičića. Zato je sad sud donio odluku da spomenuti otvori kanale, a u slučaju da to ne učini, da se tad preda upravnim organima i da se kazni.⁷

Uporna nastojanja starih Mostaraca za što ljepšim i udobnijim životom dovela su do izgradnje vodovoda. Dosad se nije precizno tačno znalo kad je Mostar dobio ovu kulturnu tekovinu. Turski putopisac Evlija Čelebija, koji je 1664 godine proputovao kroz Mostar, zabilježio je ovo: Ibrahim ef., roznamedžija sultan Murata IV. preko mosta je mjedenim čunkovima iz Tabačke čaršije, koja se nalazi na zapadnoj strani, proveo vodu u čaršiju i na pazar, koji se nalazi na ovoj strani, i omogućio da se razvede u banju, džamije i medrese.⁸

Na osnovu ove bilješke i nekih istoriskih podataka koje pruža siđzil mostarskog suda iz 1633 (1041/42 g.) prof. Hamdija Kreševljaković smatrao je da je Mostar dobio vodovod između 1633 i 1644 godine.⁹

Kako su naši obrazovani ljudi u turskom periodu vlasti u ovim krajevima nastojali da svaki važniji događaj ovjekovječe svojim bilješkama, a vrlo često i stihovima, i da ih tako prenesu i na kasnija pokoljenja, takav je slučaj bio i sa ovim događajem iz kulturne istorije Mostara. Meni je činilo osobito zadovoljstvo da sam na rubu jednog lista, koji zamalo nije otpao iz jednog kodeksa (medžmue), naišao na kronostih na turskom jeziku koji rješava ovo interesantno pitanje. Evo faksimila toga kronostiha:¹⁰

To znači:

Početak gradnje česama u Mostaru:
Jedan tajanstveni glas iznenada povika:
»Radobolja Mostar preporodi!«

Iz samog ovog kronostiha, koji je majstorski ispjevan, saznajemo da je prvi mostarski vodovod uzet iz Radobolje. Zbir brojčane vrijednosti pojedinih slova u ovom stihu daje nam godinu 1039, a to znači da je te hidžretske, a 1629/30 g. n. e. Mostar dobio vodovod. Godina 1047 koja je napisana ispod gornjeg kronostiha, a koja se vidi i na faksimilu, netačna je. Mi smo vršili sve moguće nama poznate kombinacije za računanje brojčane vrijednosti gornjeg kronograma, ali nismo mogli doći do ove godine. Mi pretpostavljamo da je prepisivač ovog kronostiha previdio u zbrajanju brojčane vrijednosti gornjih slova i tako došao do netačno izračunate godine.

Uvođenjem vodovoda Mostar je zaista bio preporoden. Po kućnim dvorištima i po ulicama građene su česme i sebili, a pred džamijama šadrvani. I u jednoj staroj narodnoj pjesmi spominje se kako Mujo Mostarlija uzima abdest na mostarskom šadrvanu:

U Mostaru, a na šadrvanu,
Mostarlije abdest uzimali,
I pred njima Mujo Mostarlija,
Uzgrnuo uz ruke rukave.
Bjelja mu je ruka od rukava,
A mišica od rakit sapuna.

Interesantno je da i nakon izgradnje mostarskog vodovoda nailazimo da pojedini građani zavještavaju jedan dio novca za opskrblijvanje prolaznika na gradskim ulicama pitkom vodom. Tako je Rahima, kći Abdulmennana, 1633 godine uvakufila 2.500 akči, predavši ih Merjemi, kćerki kalajdzije Mehmeda, s tim da ona ovaj novac daje na kredit uz godišnju kamatu u visini od 10%. Rahima je Merjemi istovremeno stavila u dužnost da svakog jutra s Neretve pred Karadžbegovu džamiju iznosi onoliko vedara (burila, fučija) vode, koliko to bude potrebno i da na tom mjestu besplatno napaja prolaznike. Vakif je odredio da Merjema iz dobivene kamate na datih 2.500 akči uzima za sebe kao platu za obavljanje

⁶ Orijentalni institut, kodex 667/52, str. 7a.

⁷ Isto, str. 35a.

⁸ Evlija Čelebi Seyahatnamesi, sv. VI. str. 483.

⁹ Hamdija Kreševljaković, Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini (1463—1878). II. Mostar. Zbornik za narodni život i običaje, knj. 35 (Zagreb 1951), str. 61—138.

¹⁰ Orijentalni institut, kodeks br. 636/52, 2a.

¹¹ U turskom tekstu stoji Erdebil, što bez sumnje označava rječicu Radobolju.

ovih usluga i da od tog novca, kad se za to bude ukazala potreba, nabavi novo vedro i posudu za vodu.¹²

Hadži-Ibrahim, sin hadži-Ahmeda, iz hadži-Balijine mahale u Mostaru 1741 (1154 g.), svojom zakladnicom određuje da se svaki dan u tolikoj mjeri voda u vedrima donosi s Neretve pred Vučjakovića džamiju, pred klaonicu i pred predavaonicu (dershanu) na Donjoj čaršiji da je uvijek bude na ovim mjestima. Određeno je da se ovim vodonošama svakog dana isplaćuje po 2 akče na ime vršenja ovih usluga i da se svake godine utroši po 20 akči na izmjenu dotrajalih vedara.¹³

Također je i Taščić Ahmed svojom zakladnicom iz 1784 godine odredio da se iz prihoda njegovih uvakufljenih nekretnina isplaćuje po 360 akči godišnje licu koje svaki dan od Durdevdana (6 maj) do Mitrovdana (8 novembar) bude donosilo po dva vedra vode s Neretve na čaršiju i napajalo žedne prolaznike.¹⁴

I hadži-Mahmudaga Arpadžić je svojom zakladnicom odredio da se iz sredstava njegovog vakufa isplaćuje dnevnicu licu, koje za tri ljetna mjeseca bude donosilo vodu u čaršiju i dijelilo je prolaznicima.¹⁵

Ovi podaci nam govore da je za vrijeme vrućih ljetnih dana zapadni dio grada u tolikoj mjeri trošio vodu, da mostarski vodovod nije bio u mogućnosti zadovoljiti potrebe građana u istočnom dijelu grada. Zato su pojedinci putem ovakvih zadužbina nastojali da se prolaznici na gradskim ulicama u ovom dijelu grada na ovaj način snabdiju vodom. Sličnih zadužbina nismo mogli naći u drugim mjestima Bosne i Hercegovine.

Kroz cijelo vrijeme turske vlasti Mostarci su veliku pažnju posvećivali održavanju vodovoda. Iz raspoloživih podataka vidi se da su najveći radovi na popravci mostarskog vodovoda izvedeni 1701/02 (1113 g.) iz sredstava Jusuf-age, starješine čauša. O ovom događaju, koji je bio od velikog značaja za grad, ispjevane su i dvije prigodne pjesme. Tako je pjesnik Rušdi ispjevao ove stihove:¹⁶

¹² Orijentalni institut, sidžil br. 1.

¹³ Ito, sidžil br. 4.

¹⁴ Ovjeren prepis vakufname u Vakufskoj direkciji u Sarajevu.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Gazi Husrevbegova biblioteka. Tarihi Enveri, sv. V. str. 53.

رئيس چاوشان اول يوسف اغاي كريم الشان
زالال لطفنه ريان قلدي نوع انساني
اقيدوب كوشه كوشه شهر موستار ايجره كوتر
جنات عاليات اوزره اكا بولدردي رجحاني
شورسم اوزره برينق الوجه برصودر اقدقيه
كورينور چشمه خورشيد وشن رخشان و نوراني
دكل صومزده موستار اهله كيم انلره هر دم
ورود ايتكمده انك صورتدن فيض رتاني
بوآب ايجون قونلدي بيت واحذره ايكي تاريخ
كه اسلوب ديكرده ياپمش اني هر بريني باني
نسختين احرف منقوطه مصراع اولدر
ايكيجي مصراعك بي نقطوي حرفدن آل اني
افديلرينه موستار ايجره عيس حيواني ۱۱۱۳
روانده اولدي كور موستارده سان كوثر تاني ۱۱۱۳

To znači:

Taj plemeniti Tusuf-aga, starješina čauša,
Čistom i bistrom vodom napoji ljudski rod.

Provodeći je, doveđe je u razne dijelove grada Mostara
I njoj osigura prednost nad visokim rajem.

Prema tom opisu, to je jedna bistra voda,
Kad teče, u njoj se ogleda veselo, sjajno i svijetlo sunce.

Ne samo voda, nego je Mostarcima vesela vijest i to,
Što im iz nje svakog časka dolazi božija blagodat.

U jednom stihu donesena su dva kronograma za ovu
vodu,
Tako ga je svaki od njih pjesnik izrazio na drugi način.

U prvom distihonu kronogram pokazuju slova sa dija-
kritičkim znakovima,

A iz drugog distihona kronograma uzmi iz slova bez
dijakritičkih znakova.

Izvor života proteče Mostarom gospodi.

Smatraj ga drugim rajskim vrelom u Mostaru!

I mostarski pjesnik Abdal ispjevao je o ovom događaju ove stihove:¹⁷

To znači:

Carski čauši velikim djelom preporodiše Mostar.
1113 (1704/5) provedoše vodovod.
Nagradi ga, bože, rajem.
Gosoode. uslišaj molitvu Abdalovu
Uime Muhameda (Mustafe) i četvorice njegovih drugova!

Ovi stihovi pokazuju da se svojevremeno ovom velikom opravku vodovoda pridavao veliki značaj i, izgleda da nije samo izvršen opravak vodovoda, nego je i sama vodovodna mreža moguće bila proširena, odnosno izgrađen je i drugi vodovod. Na to nam ukazuju riječi pjesnika Rušdije, koji veli da je Jusuf-aga s kraja na kraj Mostara proveo vodovod. Moguće da je tada proveden pored postojećeg vodovoda s Radobolje i vodovod s Djevojačke Vode.

Lijepe podatke o staranju za gradski vodovod pruža nam zakladnica mostarskog trgovca Omerage, sina Mehmed-agina, iz druge polovine XVIII. vijeka. Iz ove zakladnice se vidi da je spomenuto lice iz temelja obnovilo česmu, koja se nalazila na ulici u blizini Karađozbegove džamije u Mostaru. Osim toga, on je uvakufio i 500 groša (u vrijednosti 20.000 para) s tim da se ovaj novac daje na kredit uz kamatu od 10% i da se iz dobivine kamate dovedu vodovodne cijevi ove česme u isparvno stanje i da se plaćaju službenici ovog vakufa, ito: Ibrahim-baša, koga je vakif postavio za majstora za održavanje vodovodnih cijevi (suyolcu) ove česme, sa dnevnicom

od 1 pare, njegov naučnik (šegrt) sa dnevnicom od 1/2 pare i mutevelija, sa dnevnicom od 1 1/2 pare, a ostatak od 1080 para određeno je da se troši na izdatke oko opravka i nabavke materijala i ostalih troškova u vezi s opravkom vodovodnih cijevi. Interesantno je da je vakif odredio da stanovnici Karađoz-begove mahale vode nadzor nad utroškom ovog novca i da se sporazumno s njima uvakufljeni novac izdaje na kredit.¹⁸

Svi navedeni podaci, od onih najstarijih pa sve do onih najmlađih, jasno govore da su Mostarci kroz svoju prošlost poduzimali sve mjere kako bi što bolje riješili pitanje snabdijevanja vodom. Pojedinci su za interes zajednice i njenog ljepšeg i kulturnijeg života ulagali i svoja materijalna sredstva i dokazali da su imali ljubavi i volje da pomognu u rješavanju ovog komunalnog pitanja grada. Ova briga o održavanju vodovoda bila je urodila i jednom posebnom vrstom vakufa za održavanje vodovoda. Naime, pojedinci su davali izvjesnu svotu novca u zajednički fond za održavanje gradskog vodovoda (češmelerin evkafi).¹⁹ Nije nam poznato da je takav fond postojao u drugim našim mjestima.

Od starog mostarskog vodovoda sačuvala su se do danas dva šadrvana, ito jedan pred Koski Mehmed-pašinom a drugi pred Karađorbegovom džamijom, te tri česme kraj Karađozbegove džamije, kraj džamije na Carini i pred medresom Roznamedži Ibrahim-efendije. Svi ovi objekti su pod zaštitom države. Godine 1953 je česma ispred Roznamedžijine medrese prenesena uz istočni zid istoimene džamije, te je proizveden priključak na aktivni vodovod, tako da danas ponovo služi svojoj svrsi.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Orijentalni institut, Kodex br. 667.
» Isto.

RÉSUMÉ

LES ANCIENNES CONDUITES D'EAU DE MOSTAR

L'auteur de cet article, se basant sur des sources historiques, étudie la question de l'adduction d'eau dans la ville de Mostar sous la domination turque. Grâce au fleuve Nérétva qui traverse la ville, Mostar n'a jamais connu de grandes difficultés à s'approvisionner en eau, comme ce fut le cas pour certaines autres régions de la chaude Herzégovine. La population mit toujours tout en oeuvre pour ne jamais manquer d'eau et construisit dans ce but sur la Nérétva des roues et des treuils spéciaux au moyen desquels on puisait l'eau; certaines maisons donnant sur la fleuve avaient dans la cour leur pompe (particulière; dans la partie ouest de la

ville on établit tout un système de canaux qui reliaient les cours et y amenaient l'eau du ruisseau Radobolya. Certains généreux donateurs (vakif) avaient assuré un fonds particulier qui servait à rémunérer les employés de la dite fondation, lesquels, pendant les grandes chaleurs, apportaient chaque jour dans les rues de l'eau potable et donnaient gratuitement à boire aux passants. Grâce aux persévérants efforts de ses habitants Mostar fut, dès 1629-1630, doté d'une canalisation souterraine qui permit alors la construction d'un grand nombre de fontaines publiques.